

๗. จักขุวิญญาน มโนวิญญานปัญหา ๓๑

พระราชชาตรีถามว่า "พระผู้เป็นเจ้า จักขุวิญญาน, โสตวิญญาน, ฆานวิญญาน, ชิวหาวิญญาน, กายวิญญาน, วิญญานทั้งห้าอย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นในที่ใด; มโนวิญญานยอมเกิดขึ้นในนั้นหรือ ?"

พระเถระเจ้าก็ทูลตอบว่า "ขอถวายพระพร."

ร. "พระผู้เป็นเจ้า ก็วิญญานทั้งห้าอย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก่อน มโนวิญญานเกิดขึ้นภายหลัง, หรือว่ามโนวิญญานเกิดขึ้นก่อน, วิญญานทั้งห้าอย่างนั้นเกิดขึ้นภายหลังเล่า ?"

ธ. "ขอถวายพระพร วิญญานทั้งห้าอย่างนั้นเกิดขึ้นก่อน มโนวิญญานเกิดขึ้นภายหลัง."

ร. "ก็วิญญานทั้งห้าอย่างนั้น ได้สั่งมโนวิญญานว่า 'เราเกิดขึ้นในที่ใด ท่านจงเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้, หรือว่ามโนวิญญานบอกวิญญานทั้งห้าว่า 'ท่านจักเกิดขึ้นในที่ใด เราจักเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้."

ธ. "ขอถวายพระพร ไม่อย่างนั้น, ความเจรจาด้วยกันและกันแห่งวิญญานทั้งหลายเหล่านั้นมิได้มี."

ร. "ก็อย่างไร วิญญานทั้งห้าอย่างนั้นเกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญานจึงเกิดขึ้นในที่นั้นเล่า พระผู้เป็นเจ้า."

ธ. "เพราะมโนวิญญานเป็นจุดที่ลุ่ม เพราะเป็นทวาร เพราะเป็นที่เคยและเพราะเป็นที่ชำนาญ"

ร. "วิญญานทั้งห้าเกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญานเกิดขึ้นในที่นั้น, เพราะมโนวิญญานเป็นจุดที่ลุ่มนั้นอย่างไร, ขอพระผู้เป็นเจ้าจงอุปมาให้ข้าพเจ้าฟัง."

ธ. "ขอถวายพระพร พระองค์จะทรงสำคัญความซอมนั้นเป็นไฉน: เหมือนอย่างว่า เมื่อฝนตกอยู่ น้ำจะพึงไหลไปโดยที่ไหนเล่า ?"

ร. "ที่ลุ่มอยู่ทางไหน น้ำก็จะไหลไปโดยทางนั้นแหละ พระผู้เป็นเจ้า."

ธ. "ก็เมื่อเป็นอย่างนั้น ฝนตกในสมัยอื่นอีก, น้ำจะพึงไหลไปทางไหนอีกเล่า ?"

ร. "น้ำคราร่วงก่อนไหลไปทางใด, น้ำคราร่วงหลังก็ไหลไปทางนั้น."

ถ. "ขอถวายพระพร น้ำครวาก่อนได้สั่งน้ำครวาล้างหรือว่า ถ้าเราไหลไปทางใด, ท่านจงไหลไปทางนั้น' ดังนี้, หรือน้ำครวาล้างบอกน้ำครวาก่อนว่า 'ท่านจักไหลไปทางใด, เราจักไหลไปทางนั้น' ดังนี้."

ร. "หามิได้ ความเจรจาด้วยกันและกัน ของน้ำทั้งสองครวานั้นมิได้มี, น้ำทั้งสองครวานั้นไหลไป ก็เพราะที่นั่นลุ่ม."

ถ. "ข้อนั้นฉันใด, วิญญานทั้งห้าอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญานก็เกิดขึ้นในที่นั้น เพราะเป็นจุดที่ลุ่ม, วิญญานทั้งห้าอัน มิได้สั่งมโนวิญญานว่า 'เราเกิดขึ้นในที่ใด ท่านจงเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้, มโนวิญญานก็มิได้บอกวิญญานทั้งห้าว่า 'ท่านเกิดขึ้นในที่ใด เราจักเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้. ความเจรจาด้วยกันและกันของวิญญานทั้งหลายนั้นมิได้มี, มโนวิญญานเกิดขึ้น ก็เพราะมโนวิญญานเป็นจุดที่ลุ่ม ข้อนี้ก็เหมือนฉะนั้น."

ร. "วิญญานทั้งห้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญานย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เพราะมโนวิญญานเป็นทวารนั้นอย่างไร ? ขอพระพระผู้เป็นเจ้าจงอุปมาให้ข้าพเจ้าฟัง."

ถ. "เหมือนอย่างว่า เมืองซึ่งตั้งอยู่ในที่สุดแดนของพระราชา มีกำแพงและเสาระเนียดแข็งแรงหนา มีประตู ๆ เดียว, บุรุษปรารถนาจะออกไปจากเมืองนั้น บุรุษนั้นจะพึงออกไปทางไหน."

ร. "ออกไปทางประตูนะซี."

ถ. "ขอถวายพระพร บุรุษคนอื่นอีก ปรารถนาจะออกไปจากเมืองนั้น จะพึงออกไปทางไหน ?"

ร. "บุรุษคนก่อนออกไปทางใด บุรุษคนที่หลังก็ออกไปทางนั้นแหละ."

ถ. บุรุษคนก่อนได้สั่งคนที่หลังว่า 'เราออกไปทางใด ท่านจงออกไปทางนั้น' ดังนี้, หรือน้ำครวาล้างบอกน้ำครวาก่อนว่า 'ท่านจักไปทางใด เราจักไปทางนั้น' ดังนี้แล้ว ?"

ร. "หามิได้, ความเจรจาด้วยกันและกัน ของบุรุษทั้งสองนั้นมิได้มี."

ถ. "ข้อนั้นฉันใด, วิญญานทั้งห้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญานก็เกิดขึ้นในที่นั้น เพราะมโนวิญญานเป็นทวาร, วิญญานทั้งห้าอันมิได้สั่งมโนวิญญานว่า 'เราเกิดขึ้นในที่ใด ท่านจงเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้,

และมโนวิญญาณก็มีได้บอกวิญญาณทั้งห้าว่า 'ท่านจักเกิดขึ้นในที่ใด เราจักเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้. ความเจรจาด้วยกันและกัน ของวิญญาณทั้งหลายเหล่านั้นมิได้มี, วิญญาณทั้งห้าที่นั้น เกิดเพราะมโนวิญญาณเป็นทวาร ข้อนี้ก็เหมือน ฉะนั้น."

ร. "วิญญาณทั้งห้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญาณ ย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เพราะมโนวิญญาณเป็นที่เคยนั้นอย่างไร ? ขอพระเจ้าผู้เป็น เจ้าจงอุปมาให้ข้าพเจ้าฟัง."

ธ. "ขอถวายพระพร พระองค์จะทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เกวียนเล่มหนึ่งไปก่อน, ในภายหลังเกวียนเล่มที่สองจะพึงไปทางไหน ?"

ร. "เกวียนเล่มก่อนไปทางใด เกวียนเล่มที่หลังก็ไปทางนั้นนะซี"

ธ. "ขอถวายพระพร เกวียนเล่มก่อนได้สั่งเกวียนเล่มที่หลังว่า 'เราไปทางใด ท่านจงไปทางนั้น' ดังนี้, หรือว่าเกวียนเล่มที่หลังบอกเกวียนเล่มก่อนว่า 'ท่านจักไปทางใด เราจักไปทางนั้น' ดังนี้"

ร. "หามิได้, ความเจรจาด้วยกันและกัน ของเกวียนทั้งหลายนั้นมิได้มี, เกวียนเล่มก่อนไปทางใด เกวียนเล่มที่หลังก็ไปทางนั้น เพราะเป็นของเคย."

ธ. "ข้อนั้นฉันใด, วิญญาณทั้งห้าอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญาณย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เพราะมโนวิญญาณเป็นที่เคย, วิญญาณทั้งห้าเหล่านั้นมิได้สั่งมโนวิญญาณว่า 'เราเกิดขึ้นในที่ใด ท่านจงเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้, และมโนวิญญาณก็มีได้บอกวิญญาณทั้งห้าว่า 'ท่านจักเกิดขึ้นในที่ใด เราจักเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้, ความเจรจาด้วยกันและกัน ของวิญญาณทั้งหลายเหล่านั้นมิได้, วิญญาณทั้งห้าที่เกิดขึ้นเพราะมโนวิญญาณเป็นที่เคย ข้อนี้ก็เหมือน ฉะนั้น."

ร. "วิญญาณทั้งห้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญาณ ย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เพราะมโนวิญญาณเป็นที่ชำนาญนั้นอย่างไร ? ขอพระเจ้าผู้เป็นเจ้าจงอุปมาให้ข้าพเจ้าฟัง."

ธ. "คนแรกเรียนศิลป คือ วิธีนับ อันต่างโดยชื่อว่า มุทธา คณนา สังขาลेขา ย่อมมีความเงื่องช้า, ภายหลังในสมัยอื่น เพราะได้ตริตรองทำชำนาญ ย่อมไม่มีความเงื่องช้า เหมือนอย่างก่อนฉันใด; วิญญาณทั้งห้าอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในที่ใด มโนวิญญาณย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เพราะมโนวิญญาณเป็น

ที่ชำนาญ, วิญญาณทั้งห้ามันได้สั่งมโนวิญญาณว่า 'เราเกิดขึ้นในที่ใด ท่าน
จงเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้, และมโนวิญญาณก็ได้บอกวิญญาณทั้งห้าว่า 'ท่าน
จักเกิดขึ้นในที่ใด เราจักเกิดขึ้นในที่นั้น' ดังนี้, ความเจรจาด้วยกันและกันของ
วิญญาณทั้งหลายมันได้มี, วิญญาณทั้งห้ามันเกิดขึ้นเพราะมโนวิญญาณ
เป็นที่ชำนาญ ข้อนี้ก็เหมือนฉะนั้น."

ร. "พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าฉลาดจริง ๆ."